

ye giderek tahsilini orada sürdürdü. Fıkıh ve hadis âlimi Ebû Tâhir es-Silefi başta olmak üzere zamanın ileri gelen âlimlerinden ders okudu. Divanındaki en eski tarihli şiir 555 (1160) yılında hocası Silefi için yazdığı kasidedir (*Divân*, s. 597-599). Bundan hareketle onun yirmi yaşlarında şiir yazmaya başladığı söylenebilir. Edebi sanatları başarılı bir şekilde kullandığı bu şiir, kendisine karşı büyük bir ilginin uyanmasına vesile oldu.

Seyahati ve özellikle deniz yolculuğunu çok sevdiği anlaşılan İbn Kalâkis (a.g.e., s. 153), Sicilya'daki müslüman cemaatin lideri Ebû'l-Kâsım b. Hammûd b. Hacer es-Sikilî'nin daveti üzerine 563'te (1168) Sicilya'ya gitti. Burada Sicilya Kralı II. William dahil birçok devlet adamı için kasideler yazdı (a.g.e., s. 145-147). *ez-Zehrû'l-bâsim* adlı eserini adanın zenginlerinden Sedîd el-Husri'ye ithaf etti. İki yıl kadar Sicilya'da kaldıktan sonra İskenderiye'ye döndü. 565'te (1170) Yemen'e gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada Yemen, Fâtımîler'in nüfuzundaki Zürey'î ailesi tarafından yönetiliyordu. İbn Kalâkis, İskenderiye'de iken Zürey'îler'in Aden'deki veziri ve Divân-ı İnşâ Nâzırı Ebû Bekir el-İdî'ye bir mektup yazarak kendisini ziyarete gideceğini bildirmişti. Bir süre Zebîd ve Ayzâb şehirlerinde kalan İbn Kalâkis, şiirlerinden elde ettiği ihsanlarla memleketine dönmek üzere Yemen'den ayrıldı. Ancak bindiği gemi Dehlek takımadalarından Nâmûs (Nuhra) yakınında bir kayaya çarparak parçalanınca geri dönmek zorunda kaldı. Bu hadise üzerine Dehlek adalarını ve adaların hâkimi Mâlik b. Ebû's-Sedâd'ı hicveden bir şiir yazdı (a.g.e., s. 488). Yemen'den deniz yoluyla İskenderiye'ye gitmek için 567 (1172) yılında tekrar yola çıkan İbn Kalâkis, bindiği geminin bu defa Kızıldeniz'de Ayzâb Limanı yakınlarında batması üzerine bu kazada öldü. İmâdüddin el-İsfahânî onun otuz yaşına henüz gelmeden (*Haridetü'l-kaşr*, I, 145), Süyûtî ise 607 (1210) yılında yetmiş beş yaşında vefat ettiğini söyler (*Hüsnü'l-muḥâdara*, I, 564). Bu bilgiler diğer kaynakların ittifakla verdiği ölüm tarihiyle uyusmamaktadır.

İbn Kalâkis'in Kur'an ve hadis ilimleri başta olmak üzere dinî ilimlere vâkıf olduğu, şiirlerinde bu zengin birikimden büyük ölçüde faydalandığı, Câhiliye döneminden itibaren süregelen klasik şiiri çok iyi özümlediği görülür. Fâtımîler'in yıkılmaya yüz tuttuğu devrede yaşamış olan

şair İsmâiliyye'nin prensiplerini övmemiş, ancak onlara karşı düşmanlık ifade eden şiirler de yazmamış, Fâtımî muhaliflerini de methetmemiştir. Şiirlerinden hareketle onun Şîa'ya ve devrinde ortaya çıkan siyasî düşüncelere pek iltifat etmediği söylenebilir. Fâtımî Halifesi Âdîd-Lidînilâh için nazmettiği sanılan beş beyitlik bir şiiri dışında (*Divân*, s. 269-270) halifeler için kaleme aldığı herhangi bir eseri zamanımıza ulaşmamıştır. İbn Kalâkis'in Muvahhidler'den Abdülmü'min b. Ali'ye yazdığı kasideden (a.g.e., s. 149-152) onun Muvahhidî dâîlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Devrin emîr, vezir ve önde gelen ulemâsı için nazmettiği kasideler divanında büyük bir yekûn tutar. Genç yaşta ölmesine rağmen şiir ve nesir olarak Arap edebiyatına küçümsenmeyecek katkılarda bulunan İbn Kalâkis'in şiirlerinin önemli bir bölümünü methiyeler oluşturur. Şair özellikle tabiat tasvirlerinde başarılıdır; mersiye, hiciv, gazel ve hamriyyâta dair şiirleri de vardır.

Eserleri. 1. *Muḥtârû Divâni İbn Kalâkis*. İbn Nübâte el-Mısıri'nin şairin şiirlerinden yaptığı seçmelerden oluşur. Divanında yer almayan bazı şiirleri ihtiva eden eser Hafîl Mutrân tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1323). 2. *Divân*. 500'ü aşkın kaside ve kıta içeren eseri Sehâm el-Füreyh şairin hayatı ve eserleri hakkında bir mukaddime ile birlikte neşretmiştir (Küveyt 1408/1988). 3. *ez-Zehrû'l-bâsim ve'l-'arfû'n-nâsim fî medîhi'l-ecel Ebi'l-Kâsım*. Şairi Sicilya'ya davet eden Ebû'l-Kâsım b. Hacer'i öven mensur ve manzum parçalardan oluşmaktadır. Sicilya'nın çeşitli şehirleriyle ilgili tasvirlerin de yer aldığı bu şiirler tarihî açıdan da önemlidir. *ez-Zehrû'l-bâsim* Abdülazîz Nâsir el-Mânî tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1984). 4. *Divânü't-teressül*. Şairin özellikle Sicilya sarayının ileri gelenlerine hitaben sanatlı nesirle kaleme aldığı mektuplarından oluşan eseri Abdülazîz Nâsir el-Mânî *Teressülü İbn Kalâkis el-İskenderî* adıyla yayımlamıştır (Riyad 1404/1984).

Şairlerle ilgili bir tabakat kitabı olduğu anlaşılan *Ravzatü'l-ezhâr fî ṭabaḳâti's-şu'arâ* ile (Safedî, I, 54) şairin seçilmiş şiir ve nesirlerini ihtiva ettiği sanılan *Mevâtürü'l-havâtır* adlı eserlerin zamanımıza ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. İbn Hicce el-Hamevî şairin şiirlerinden yaptığı seçmeleri *Nâdicü Kalâkis* adını verdiği bir eserde toplamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kalâkis, *Divân* (nşr. Sehâm el-Füreyh), Küveyt 1408/1988, neşredenin girişi, s. 9-93, ayrıca bk. tür.yer.; İmâd el-İsfahânî, *Haridetü'l-kaşr: şu'arâ'ü Mısır* (nşr. Ahmed Emîn, v.dğr.), Kahire 1951, I, 145-146; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 226-228; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, I/1, s. 523-524; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 385-389; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, II, 546; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XVIII, 23-58; Safedî, *el-Vâfi*, I, 54; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 383; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâdara*, I, 564; *Keşfü'z-zunûn*, I, 768, 923; Brockelmann, *GAL*, I, 261; *Suppl.*, I, 461; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XIII, 97; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 342-344; Abdülazîz Nâsir el-Mânî, "İbn Kalâkis el-İskenderî ve Resâ'ilüh", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, V, Riyad 1977-78, s. 269-310; a.mlf., "İbn Kalâkis el-İskenderî fî Şikilliyeye", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ülümü'l-insâniyye*, IV-V, Cidde 1984, s. 45-64; Sehâm el-Füreyh, "İbn Kalâkis: ḥayâtühü ve şîruhu", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb*, III, Küveyt 1399/1980, s. 8-45; U. Rizzitano, "İbn Kalâkis", *EP* (İng), III, 814-815; İnâyetullah Fâtihî Nejdâ, "İbn Kalâkis", *DMBİ*, IV, 485-486.

NEVZAT H. YANIK

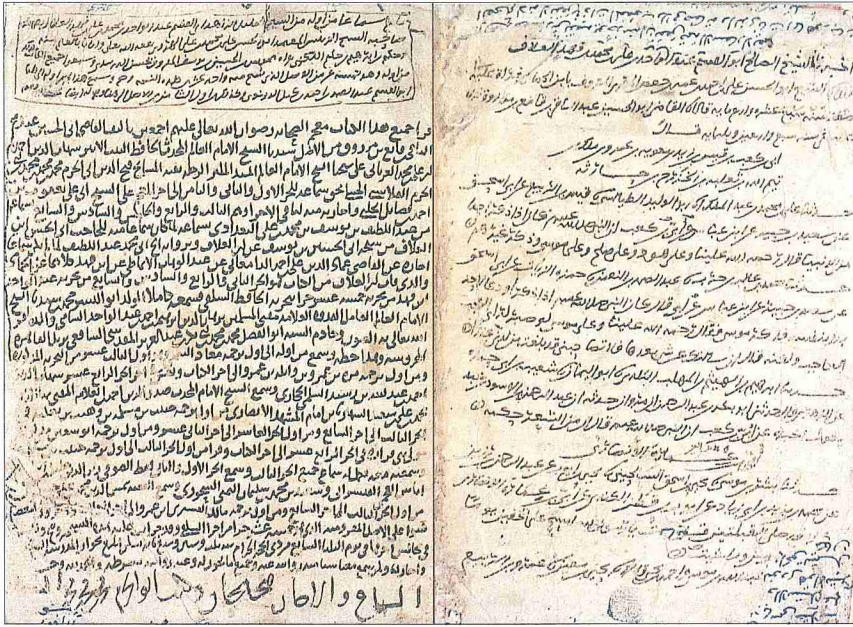
İBN KÂNİ' (ابن كاني)

Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî
b. Kânî' b. Merzûk
el-Ümevî el-Bağdâdî
(ö. 351/962)

Hadis âlimi.

25 Zilkade 265'te (19 Temmuz 879) Bağdat'ta doğdu. Arap asıllı olmayan İbn Kânî, Ümeyyeoğulları'ndan İbn Ebû's-Şevârib diye tanınan bir kadı ailesinin âzatlısı olması sebebiyle Ümevî nisbesiyle de anılır. On bir yaşından itibaren hadis meclislerinde bulundu. Bağdat'ta yetişmekle beraber tahsil amacıyla Kûfe, Basra, Vâsıt ve Tüster'e seyahatlar yaptı. Hâris b. Ebû Üsâme, İbrâhim b. İshak el-Harbî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Mutayyen, İbn Cerîr et-Taberî ve Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi âlimlerden hadis öğrendi. Ebû Bekir el-Cessâs, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Furât, Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü'rî, İbn Şâzân el-Bağdâdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî ve Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Bişrân onun talebelerinden bazılarıdır.

Berkânî ve İbn Hazm İbn Kânî'in zayıf olduğunu, Dârekutnî de hafız kuvvetli sayılmakla birlikte hatasında ısrar ettiğini söylerken başta Hatîb el-Bağdâdî olmak üzere İbnü'l-Cevzî, Zehebî, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve İbn Hacer el-Askalânî gibi hadis otoriteleri onu güvenilir kabul etmişler-

İbn Kâni'nin *Mu'cemü's-şahâbe* adlı eserinden iki sayfa (Köprülü Ktp., nr. 452, vr. 1^a, 198*)

dir. Hanefî mezhebine mensup olan İbn Kâni' bir ara kadılık yaptı ve ömrünün son iki yılında unutkanlığı sebebiyle bildiklerini karıştırır oldu. 7 Şevval 351 (8 Kasım 962) tarihinde Bağdat'ta vefat etti. 354 (965) yılında öldüğü de söylenmiştir. Kendisinden sekiz yaş küçük olan kardeşi Ahmed b. Kâni' de kadılık yapmış bir fıkıh âlimidir.

Eserleri. 1. *Mu'cemü's-şahâbe*. Sahâbî olan veya sahâbî olduğu şüpheli görülen 1185 (1226) kişiye alfabetik sıraya göre yer verilen eser 2233 rivayet ihtiva etmekte olup bunların yaklaşık yarısı *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan sahih, hasen, zayıf ve çok zayıf hadis ve haberlerdir. İbn Fethûn el-Endelûsî (ö. 519/1125), eser üzerinde *el-İ'lâm ve't-ta'rif bimâ li'bn Kâni' fi Mu'cemihî mine'l-evhâm ve't-tašhîf* adıyla bir çalışma yapmıştır. *Mu'cemü's-şahâbe*, Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî (I-III, Medine 1418/1997) ve Halil İbrahim Kutlay ile (ilk dokuz cilt) Hamdî ed-Demürdaş Muhammed tarafından yayımlanmıştır (I-XV, Mekke 1418/1998). 2. *el-Fevâ'id*. Öğrencisi İbn Şâzân el-Bağdâdî'nin rivayet ettiği eserin eksik bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Hadis, nr. 297, vr. 151^a-168^b). 3. *Cüz' min hadîsi Ebî 'Ubeyde Müccâ'a b. Zübeyr*. Tebeu't-tâbiîn muhaddislerinden Müccâa b. Zübeyr tara-

findan rivayet edilen elli bir hadisi ihtiva eden eserin bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır (Mecmua, nr. 35, vr. 68^a-74^a). 4. *Cüz' fi hîdâşü İbn Kâni' 'an şuyûhihi*. On altı hadisi ihtiva eden cüzün bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 118, vr. 73^a-74^b). İbn Kâni'nin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *es-Sünen 'an Ehli'l-beyt, Fezâ'ilü'l-Kur'an, Kitâbü'l-Vefeyât, Kitâbü'l-Târîh, Kitâbü Yevm ve leyale*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kâni', *Mu'cemü's-şahâbe* (nşr. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî), Medine 1418/1997, neşredenin girişi, I, 18-24; a.e. (nşr. Halil İbrahim Kutlay), Mekke 1418/1998, neşredenin girişi, I, 9-55; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VI, 168; VII, 38; X, 379; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 152; Hatib, *Târîhu Bağdad*, XI, 88-89; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, VII, 91; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XIV, 147-148; Zehebi, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XV, 526-527; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 532-533; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 883-884; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 383-384; İbn Kutluboğa, *Tâcüt't-te-râcim*, s. 17; *Keşfü'z-zunûn*, I, 279; II, 1735, 1737; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaûd), IV, 270-271; Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-meşvülî's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 159; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 279; Elbânî, *Maḥṭūṭât*, s. 92, 345; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 377-378; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 85, 150, 183, 229, 254, 282.

HALİL İBRAHİM KUTLAY

İBN KÂSİM el-ABBÂDÎ

(bk. ABBÂDÎ, İbn Kâsim).

İBN KÂSİM el-GAZZÎ

(İbn Kâsim el-Gazzî)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Kâsim b. Muhammed el-Gazzî el-Kâhîrî (ö. 918/1512)

Şâfiî fakihî,

Arap dil âlimi ve muhaddis.

Receb 859'da (Temmuz 1455) Gazze'de doğdu ve burada yetişti. İbnü'l-Garâbilî lakabıyla da bilinir. Kur'an yanında fıkıh, hadis, tefsir ve Arap edebiyatına dair bazı temel metinleri ezberledi. Receb 881'de (Kasım 1476) Kahire'ye gitti. Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, Bedreddin el-Mardînî, Şemseddin es-Sehâvî, Cemâleddin el-Kûrânî ve Alâeddin el-Hisnî başta olmak üzere birçok âlimden fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm, kıraat, nahiv, aruz, mantık, ferâiz ve hesap dersleri aldı. Daha sonra Ezher'de ders verdi, Câmîu'l-Kal'a'da müderrislik ve hatiplik yaptı. Güzel sesi ve hitabetteki kabiliyetiyle halkın rağbetini kazandı. Hayatıyla ilgili kayda değer bilgi veren yegâne kaynak hocası Şehâvî'nin (ö. 902/1497) *ed-Dev'ü'l-lâmî*' adlı eseridir. İbn İyâs'ın 6 Muharrem (24 Mart), Gazzî'nin 15 Muharrem 918 (2 Nisan 1512) tarihinde öldüğünü belirttikleri Kansu Gavri Camii imam-hatibi Şemseddin Muhammed el-Gazzî eş-Şâfiî, İbn Kâsim el-Gazzî olmalıdır. Nitekim Kâtib Çelebi de ölüm tarihini 918 (1512) olarak kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Fethü'l-karîbi'l-mucîb fi şerhi elfâzi't-Takrîb (el-Kavlü'l-muḥtâr fi şerhi Ğâyeti'l-iḥtişâr)*. Ebû Şücâ'nın fıkıha dair *Ğâyetü'l-iḥtişâr (et-Takrîb, el-Muḥtaşar)* adlı eserinin şerhidir. Müstakil olarak veya İbrahim b. Muhammed el-Birmâvî ve Bâcûrî'nin hâşiyeleriyle birlikte birçok defa basılan eser (Bulak 1271, 1285, 1298; Kahire 1278, 1279, 1281, 1285, 1287, 1289, 1301, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1319, 1326) Malayca'ya (Singapore 1310/1893) ve L. W. C. van den Berg tarafından Fransızca'ya (Leiden 1895) tercüme edilmiştir. Fransızca tercümedeki bazı hataları G. H. Bousquet, Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *Kitâbü't-Tenbih*'inin Fransızca çevirisinin ekinde tashih etmiştir (*Kitâb al-Tanbih ou le Livre de l'admonition*, Alger 1949, appendice: Corrections proposées aux traductions par v. d. Berg de textes